

здобутки, адже він був редактором перших популярних календарів «Просвіти», що виходили протягом 1880-1885 рр., часопису «Зоря» у Львові (1890–1896 рр.), літературного збірника «Ватра» у Стрию 1886 р. Завдяки його громадській роботі в містечку Винники, що під Львовом, постав величавий пам'ятник Тарасу Шевченку, збудували будинок «Просвіти», започаткували роботу кооперативні установи²³. Отже, на сторінках часопису «Діло» протягом 20-30-х рр. XX ст. було опубліковано чимало публіцистичних статей, спогадів та посмертних згадок, що складають цікавий джерельний матеріал для вивчення національно-культурного життя українців Галичини другої половини XIX – початку XX ст. За допомогою публікацій щоденної газети можна з'ясувати причини виходу у світ «Діла» і дізнатися про діячів, причетних до його видання, отримати інформацію про діяльність національно-культурних товариств Галичини другої половини XIX – початку XX ст. в статтях, надрукованих з нагоди святкування їхніх ювілеїв. Чимало різнопланового матеріалу на шпальтах часопису присвячено видатним українським громадсько-політичним діячам, науковцям, літераторам, митцям, що дозволяють з'ясувати те, як нащадки оцінили їх внесок у розвиток українського національно-культурного життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття. – Джерсі-Ситі, 1974 – С. 22; Животко А. Історія української преси. – Мюнхен, 1989 – 90. – С. 240 – 242; Шаповал Ю. Часопис «Діло» (1880 – 1939 рр.): історія, проблеми, люди // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 1995. – С. 5 – 45; Романюк М.М., Галушко М.В. Українські часописи Львова 1848 – 1939 рр.: історико-бібліографічне дослідження: у 3 т. – Т. 1. 1848 – 1900 рр.– Львів, Світ, 2001. – С. 373 – 375; 2. Діло. – 1922. – 1 вересня. 3. Там само; 4. Кузьма О. З історії «Діла» // Діло.–1923.–30 серпня; 5. Левицький К. Як радили наші старші громадяни 1879 р., чи приступити до видавництва «Діла» // Діло. – 1938. – 14 січня; 6. Малицька К. Доріжкою спогадів // Діло.–1938.–14 січня; 7. Копач І. З моїх споминів про «Діло» // Діло. – 1938. – 14 січня; 8. Струтинська М. Товариство українських жінок в Станіславі (з нагоди 40-літнього ювілею) // Діло. – 1924. – 23 лютого; 9. В 50-ліття заснування першого українського жіночого товариства в Галичині // Діло. – 1938. – 12 січня; 10. 35-ліття Станіславського «Бояна» // Діло. – 1933. – 29 січня; 11. Всеукраїнське свято (Ювілей акад. М.Грушевського) // Діло. – 1926. – 3 жовтня; 12. Возняк М. Століття «Зорі» Маркіяна Шашкевича // Діло. – 1934. – 5 травня; 13. Дорошенко В. Культ Франка // Діло. – 1926. – 2 травня; 14. Дорошенко В. Діапазон Франкової творчості // Діло. – 1926. – 28 травня; 15. Німчук І. Обов'язок перед пам'яттю Франка // Діло. – 1926. – 30 квітня; 16. Західний М. Як Іван Франко післав мене до гімназії // Діло. – 1926. – 2 червня; 17. Лисяк П. Творець – велить. У десяти роковини смерті Франка // Діло. – 1926. – 28 травня; 18. Німчук І. З концертної салі. Концерт в пам'ять Анатолія Вахнянина // Діло. – 1928. – 12 травня; 19. Людкевич С. Анатоль Вахнянин. У 20-ті роковини смерті // Діло. – 1928. – 21 травня; 20. Посмертна згадка про Олександра Мишугу // Діло. – 1922. – 27 вересня; 21. Зі споминів Олександра Мишуги // Діло. – 1922. – 27 вересня; 22. Левицький К. Михайло Димер - давній львівський громадянин (1819 – 1890) // Діло. – 1938. – 30 серпня; 23. Володимир Лукич Левицький (Посмертний спомин) // Діло. – 1938. – 19 жовтня.

В.А. Тучинський, П.С. Григорчук

МОЛДАВСЬКА АВТОНОМНА РАДЯНСЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА РЕСПУБЛІКА У СКЛАДІ УРСР 1924 – 1940 РР.: ІСТОРІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Одним з важливих завдань вітчизняної історичної науки є дослідження проблем минулого національних меншин. Молдавська національна меншина України мало привертала увагу дослідників як в Україні, так і в Молдові. Цікавою та маловідомою сторінкою українсько-молдавських взаємин є історія Молдавської Автономної Республіки, що існувала у складі УРСР у міжвоєнний період. Утворення Молдавської АРСР на території лівобережного Придністров'я, де завжди переважало українське населення, зумовлювалось не інтересами місцевих молдаван, а бажанням приєднати Бессарабію до складу СРСР і поширити ідеї більшовицької революції на Балкани.

Першу спробу дослідити історіографію вказаної проблеми зробили на початку 70-х рр. історики Республіки Молдови¹. Окремі аспекти історіографії соціально-економічного та політичного розвитку МАРСР розглядаються у дослідженні О. Рафальського². Актуальні проблеми утворення Автономної Республіки в сучасній історіографії досліджуються у невеликій за обсягом науковій розвідці О. Галущенко³. Однак вказані праці торкаються лише невеликого кола проблем історії Молдавської Автономної Республіки.

Автор публікації ставить за мету дати характеристику найважливіших праць вітчизняних та зарубіжних істориків, у яких досліджуються внутрішні та зовнішні передумови, а також основні

етапи та наслідки утворення Автономної Республіки її соціально-економічний, політичний та етнокультурний розвиток у складі УРСР

Варто зауважити, що дослідник історії Молдавської Автономної Республіки може використати вкрай мало опублікованих документальних джерел. У різний час було видано лише два невеликі за обсягом збірники документів⁴. Найбільш цінним із них є документальне видання «Начало большого пути. Сборник документов и материалов к 40-летию образования МАССР», що був виданий у 1964 р. Книга містить понад п'ятдесят ідеологічно витриманих документи, переважно постанови та рішення вищих органів більшовицької партії, що стосувалися утворення Автономної Республіки.

Радянську історіографію вказаної проблеми започаткували у 20-30-х рр. партійні та радянські керівники УРСР та МАССР – Г. Петровський, І. Криворуков, Н. Черлунчакевич та ін. У їхніх виступах та публікаціях⁵ визначено основні цілі та завдання утворення Молдавської Автономної Республіки. Особливо цікавим є дослідження секретаря Одеського обкому більшовицької партії Н. Черлунчакевича, у якому автор дає характеристику національного складу населення Придністров'я. За його даними, чисельність населення МАССР на час її створення складала 538 151 особу. Із них молдаван – 184919 осіб або лише 34,3% населення Республіки.

Окремі проблеми історії молдавського населення лівобережного Придністров'я досліджуються у працях А. Буценка, А. Хоменка та В. Дембо⁶. Національно-культурному будівництву в Автономній Республіці присвячена публікація Л. Печеної⁷. У ній дано порівняльну характеристику культурного розвитку МАССР та Бессарабії, що перебувала у складі Румунії.

У середині 30-х рр. інтерес до вивчення історії Автономної Республіки послабився. Це зумовлювалося тим, що у 1934 р. було встановлено дипломатичні відносини між СРСР та Румунією, а приєднання Бессарабії до Радянського Союзу було тимчасово відкладено.

У 40-х рр. XX ст. було опубліковано кілька невеликих наукових розвідок із вказаної проблеми. Із них увагу автора привернула праця А. Дольника⁸. У ній подано характеристику соціально-економічного та політичного становища Бессарабії у складі Румунії у 1918-1940 рр. Проте автор акцентує увагу на зовнішньополітичних передумовах, зокрема радянсько-румунських взаєминах, що призвели до утворення МАССР р. Окремі проблеми утворення Автономної Республіки досліджуються у монографії Ф. Омельчука⁹. На увагу дослідника заслуговує її розділ «Політичні та економічні передумови утворення Молдавської АРСР», в якому глибоко характеризується соціально-економічне становище Придністров'я на початку 20-х рр.

Багато питань підготовки та утворення Автономної Республіки знайшли своє відображення у працях молдавських істориків. Зокрема у дослідженні С. Афтенюка¹⁰, що охоплює період 1917-1941 рр., характеризуються політичні фактори утворення Республіки, О. Лазарев¹¹ пов'язує утворення МАССР із необхідністю посилення революційного руху в Бессарабії.

Найбільшу цінність із доробку істориків Молдови складає монографія А. Репіди¹². Автор вперше провів комплексне дослідження утворення Автономної Республіки, глибоко проаналізував історичні джерела, зокрема рішення Політбюро ЦК РКП(б), що були визначальними при обранні місця й форми державності молдаван України. У праці міститься ґрунтовна історіографічна довідка та критичний аналіз джерел.

Дослідженням історії Придністров'я 1917-1924 рр. активно займалася З. Іванова¹³. У її працях глибоко проаналізовано підготовчий період утворення Автономної Республіки, дано характеристику національного складу населення регіону. Так за її даними, на території Придністров'я у 1924 р. українці складали 35%, молдавани – 25%, росіяни – 16%, євреї – 8% населення. Характеризуючи джерельну базу дослідження, автор зазначає, що значна її частина загинула в період Другої світової війни, а часті адміністративні зміни, що відбувалися у Придністров'ї на початку 20-х рр., не дають можливості зібрати об'єктивні статистичні дані.

Проблеми державного будівництва на початковому етапі існування МАССР знайшли своє відображення у дослідженні А. Сурилова та Н. Стратулата¹⁴. У публікації С. Брисякіна та М. Ситника¹⁵ всебічно характеризуються міжнародні відносини та зовнішня політика СРСР на початку 20-х рр. та їх вплив на утворення Автономної Республіки.

Дослідження історії МАССР значно активізувалися на початку 70-х років, напередодні святкування 50-річчя утворення Республіки. Із українських істориків цю проблему досліджував В. Лисенко¹⁶. У його працях утворення Республіки характеризується як результат «мудрої національної політики більшовицької партії», автор намагається показати її утворення як наслідок волевиявлення молдавського народу Придністров'я, якого насправді не було. Однак варто відзначити й позитивні сторони досліджень В. Лисенка. У його публікаціях вперше введено в науковий обіг

значну кількість раніше невідомих джерел - документів Державних архівів України та Молдови, подано історіографічну довідку. Автор дає характеристику дискусії, що розгорнулася у керівництві більшовицької партії щодо форми та місця утворення Молдавської Автономної Республіки.

Із істориків Республіки Молдови варто відзначити також монографію Ф.Левензона¹⁷, в якій досліджується «Бессарабське питання» в радянсько-румунських взаєминах та його вплив на утворення Автономної Республіки. Окремі аспекти діяльності Рад Придністров'я в період утворення Республіки досліджуються у праці А.Романа¹⁸.

Відомий радянський історик та лінгвіст В.Шишмарьов¹⁹ у своїй праці, виданій у 1975 р., подає ґрунтовну історичну довідку українсько-молдавських взаємин на Півдні України, характеризує етнічний склад населення та його вплив на формування території Автономної Республіки.

У публікаціях Я.Копанського²⁰ досліджується виникнення та діяльність Товариства бессарабців в СРСР та інших країнах світу і його вплив на політичну ситуацію в Бессарабії. Автор глибоко аналізує рішення першого та другого з'їздів Товариства бессарабців.

У радянській історіографії робились окремі спроби дослідити розвиток промисловості та сільського господарства Молдавської Автономної Республіки. Так у невеликій науковій розвідці І. Моїсеєва²¹ дано характеристику створення матеріально-технічної бази сільського господарства Республіки. Значну увагу історики радянської доби приділяли питанням розвитку культури МАРСР²².

Окремі проблеми утворення Молдавської Автономної Республіки досліджують історики сомопроголошеної Придністровської Молдавської республіки. Методологічні підходи, якими вони керуються, дають підстави автору віднести їхні праці до радянської історіографії. У публікації Б. Бомешко²³ характеризуються політичні передумови утворення Автономної Республіки. Актуальні проблеми історії Республіки досліджуються у спеціальному випуску «Исторического альманаха Приднестровья»²⁴.

У жовтні 2004 р. в Тирасполі відбулася Міжнародна конференція «Приднестровская государственность: история и современность (К 80-летию образования МАССР)». У матеріалах конференції²⁵ досліджуються різноманітні аспекти утворення та діяльності Автономної Республіки. Значне місце історії Автономної Республіки відводиться у фундаментальному виданні з історії Придністровської Молдавської Республіки²⁶.

Після розпаду СРСР та утворення на його території незалежних держав виникли передумови для об'єктивного дослідження історії Молдавської Автономної Республіки.

Першими таку спробу здійснили В.Боечко, О.Ганжа та Б.Захарчук²⁷. Їх дослідження присвячено адміністративним змінам, що відбулися у Придністров'ї в період утворення Автономної Республіки та становленню кордонів між УРСР та МАРСР, який остаточно було визначено лише у 1926 р.

Окремі аспекти міжнаціональних відносин в Автономній Республіці розглядаються у статті С.Гусева та М.Цибенка²⁸. Монографія О. Данильченка²⁹ присвячена економічному та соціально-політичному становищу етнічних груп Півдня України на початку 20-х рр.ХХ ст. Значна увага в ній приділяється характеристиці молдавського населення лівобережного Придністров'я.

Найвагомішим сучасним дослідженням проблем утворення МАРСР є стаття В. Боечка³⁰. Утворення Молдавської автономної державності автор пов'язує із зовнішньою політикою СРСР, зокрема із розв'язанням «Бессарабського питання», а тому темпи утворення Республіки постійно форсувалися. За короткий проміжок часу дане питання тричі обговорювалось на засіданнях Політбюро ЦК КП(б)У - 8,12 серпня та 4 вересня 1924 р. На думку В. Боечка, утворення Автономної Республіки стало результатом тогочасної внутрішньої національно-державної політики більшовицької партії, результатом якої стало оформлення в середині 20-х рр.цілої низки автономних республік, національних округів та автономних областей. Зовнішньополітичний чинник став визначальним у створенні МАРСР, законодавчому оформленні її державного статусу. Водночас гостра потреба розширення території Автономної Республіки до меж, які охоплювали усе Лівобережжя Дністра, зумовило об'єднання його частини з українською територією. За цих обставин більшість у новоутвореній Молдавській АРСР становили не молдавани, а українці. Однак молдавське населення лівобережжя Дністра дістало змогу мати свою автономну державність.

Монографія Л. Якубової³¹ присвячена дослідженню соціально-економічних процесів у середовищі національних меншостей УРСР в 20-30 рр.ХХ ст. Окреме місце у праці посідає характеристика соціальних трансформацій у середовищі молдавської національної меншини України в умовах втілення більшовицької програми соціальної реконструкції.

На увагу дослідника вказаної проблеми заслуговує змістовна публікація Т. Кияка³². Автор подає широку історичну ретроспективу українсько-молдавських взаємин з найдавніших часів до

сьогодення. Значну увагу автор приділяє подіям українсько-молдавських відносин періоду утворення та існування МАРСР 1924-1940 рр. У науковій розвідці подано динаміку чисельності молдавського населення Автономної Республіки, досліджено взаємовпливи обох етносів у місцях їх спільного проживання.

Окремі соціально-політичні проблеми історії молдаван Півдня України знайшли своє відображення у дисертаційних дослідженнях В. Орляндського та О. Воронка³³. Вказані автори в нових геополітичних реаліях критично оцінюють національну політику більшовицької партії в 20-х рр. Виникнення МАРСР вони пов'язують із намаганням якомога швидше приєднати Бессарабію до СРСР.

Історії україно-молдавських взаємин була присвячена Міжнародна науково-практична конференція, що відбулася в Одесі у 2003 р. У матеріалах конференції³⁴ значна увага приділяється міжнаціональним відносинам в МАРСР, зокрема у сфері освіти та культури.

Підсумовуючи викладений у публікації матеріал, зауважимо, що багато проблем історії МАРСР були предметом досліджень істориків як України, так і Молдови. Однак в оцінці подій радянська історіографія не була об'єктивною. Історики радянської доби не мали можливості використовувати значну кількість документальних джерел, що проливали світло на справжні причини утворення Автономної Республіки. У працях 20-80-х рр. зовсім не відображено головних епізодів боротьби у керівництві більшовицької партії з питання утворення Республіки. Радянська історіографія свідомо завищувала чисельність молдаван лівобережного Придністров'я. Загальна орієнтація радянської історичної науки на висвітлення лише позитивних фактів післяжовтневої історії спричинила замовчування багатьох суперечливих питань, що мали місце в період утворення та існування МАРСР.

Лише на початку 90-х рр. XX ст. виникли передумови для об'єктивного дослідження історії Молдавської Автономної Республіки. Проте сучасні дослідники основну увагу звертають на вивчення внутрішніх та зовнішніх передумов утворення Республіки. Багато важливих проблем соціально-економічного, політичного та етнокультурного розвитку МАРСР і досі залишаються поза увагою дослідників.

Характеристика сучасної історіографії Республіки Молдови із визначеної автором проблеми може стати предметом наступних публікацій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мохов Н., Ролкер Б., Царанов В. История, археология, этнография Молдавской ССР.: Указатель советской литературы 1918 - 1968. - Кишинев, 1973; 2. Рафальський О.О. Національні меншини України у XX ст. Історіографічний нарис. - К., 2000; 3. Галущенко О. О. Актуальные проблемы образования МАССР в современной историографии // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. - 2003. - № 6. - С.72-78; 4. Начало большого пути: Сборник документов и материалов к 40-летию образования МАССР и создания Коммунистической партии Молдавии. - Кишинев, 1964; Бессарабский вопрос и образование Приднестровской Молдавской Республики. Сборник официальных документов. - Тирасполь, 1993; 5. Петровский Г.І. Радянська Молдавія в боротьбі за соціалізм. - Харків, 1932; Криворуков І. На рубежі загарбаної землі. Дні боротьби за радянську Бессарабію. - Харків, 1933; Черлунчакевич Н. Национальный состав Советской Украины. - Харьков, 1925; 6. Буценко А. І. Радянське будівництво серед національних меншин УС рр. - Харків, 1928; Хоменко А. Національний склад людності УС рр. - Харків, 1929; Дембо В. Республіка без столиці. - Харків, 1930; 7. Печена Л. Два табори - дві політики. Національно-культурне будівництво в АМСРР та становище в окупованій Бессарабії. - Тирасполь, 1931; 8. Дольник А. Бессарабия под властью румынских бояр (1918-1940 гг.). - М., 1945; 9. Омельчук Ф.С. Развитие социалистической культуры Молдавской АССР. - Кишинев, 1950; 10. Афтенюк С.Я. Ленинская национальная политика Коммунистической партии и образование советской государственности молдавского народа. - Кишинев, 1971; 11. Лазарев А.М. Год 1940 - продолжение социалистической революции в Бессарабии. - Кишинев, 1985; 12. Репида А.В. Образование Молдавской АССР. - Кишинев, 1974; 13. Иванова З.М. Левобережные районы Молдавии в 1918 - 1924 гг. Исторический очерк. - Кишинев, 1979. Ї ж. Культурное строительство в левобережной Молдавии в первые годы Советской власти (1918-1924 гг.) - Кишинев, 1984; 14. Сурилов А. Стратулат Н. О национально-государственном самоопределении молдавского народа. - Кишинев, 1967; 15. Брысякин С., Сытник М. Торжество исторической справедливости. 1918 и 1940 годы в судьбах молдавского народа. - Кишинев, 1969; 16. Лисенко В.Г. Шляхом братерського єднання (До 50-річчя утворення Молдавської РСР) - К., 1974; Його ж. Утворення і розвиток МАРСР у складі УРСР (1920-1940 рр.) // Український історичний журнал. - 1974. - №9. - С.46-54; 17. Левензон Ф. Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос. - Кишинев, 1974; 18. Роман А. Власть трудящихся. Советы Молдавии в 1917-1941 гг. - Кишинев, 1985; 19. Шишмарев В.Ф. Романские поселения на Юге России. - Ленинград, 1975; 20. Копанский Я.М. Интернациональная солидарность с борьбой трудящихся Бессарабии за воссоединение с Советской Родиной (1918-1940 гг.) - Кишинев, 1975; Його ж. Общество бессарабцев в СССР и союзы

бессарабских эмигрантов(1924-1940). - Кишинев, 1978; 21. Моисеев И. К. Вклад рабочего класса в развитие материально-технической базы коллективных хозяйств Молдавской АССР(1933-1937 гг.) // Известия АН МССР р. – 1977.- №2. - С.31-42; 22.Шемяков В. М. Культурная революция в Советской Молдавии (1924-1940). - Кишинев, 1969; Брысякин С.К. Культура Бессарабии 1918-1940 гг.-Кишинев,1978; Строительство социалистической культуры в Молдавии 1917-1960 гг.-Кишинев,1982; 23.Бомешко Б.Г. Образование Молдавской АССР. - Тирасполь,1996; 24.Ежегодный исторический альманах Приднестровья.-Тирасполь, 1998. - №2; 25.Приднестровская государственность: история и современность (К 80-летию образования МАССР) - Тирасполь, 2004; 26. История Приднестровской Молдавской Республики. В 2-х т. - Тирасполь, 1996. - Т.1; 27. Боечко В.Д., Ганжа О.І., Захарчук Б.І. Формування державних кордонів України (1917-1940 рр.) - К.,1991; 28. Гусев С.О., Цибенко М.М. З досвіду розв'язання національного питання на Півдні України (1920-1930 рр.) // Український історичний журнал.- 1992.- № 2.- С.45-57; 29. Данильченко О.П.Етнічні групи Півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х рр.ХХ ст. - К., 1993; 30. Боечко В.Д.Утворення Молдавської Автономної Соціалістичної Республіки і «Бессарабське питання» // Проблеми історії України: факти, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. - К., 1994. - Вип.3. - С.25-32; 31. Якубова Л. Етнічні меншини УСРР у І половині 20-х рр.ХХ ст. - К., 2000; 32. Кияк Т. Молдово-румунно-українські взаємини // Україна дипломатична. Вип.2. - Київ, 2002. - С.519-557; 33.Орляндский В.С. Национальные меньшины Юга Украины в 20-е годы: социально-политические аспекты проблемы // Дис. канд. ист. наук.-К., 1992; Воронко О.Г. Розвиток етнодемографічних процесів і формування соціальної структури суспільства в Україні 20-х рр.ХХ ст. // Дис. канд. ист. наук - Чернівці, 1998.

І.П. Мельничук

СПРАВИ РЕПРЕСОВАНИХ, ВМІЩЕНІ У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ, ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 20-30-Х РР. ХХ СТ.

Від часу, коли Україна стала незалежною державою, особливо з другої половини 90-х років ХХ ст., державні архіви поповнилися великою кількістю розсекречених документів колишнього КДБ УРСР і СРСР, які стосуються 20-30-х рр.ХХ ст. У фондах Державного архіву Вінницької області (далі – ДАВО) сьогодні знаходяться тисячі таких справ, в яких дослідники і просто пересічні громадяни зможуть віднайти справи репресованих органами ДПУ-НКВС своїх рідних та близьких. Знаходяться ці матеріали, в основному, у фонді №6023. – Оп.4. – «Репресовані»¹.

Ця група архівних документів насичена значною кількістю справ репресованих громадян Поділля, і тих, які зазнали переслідувань з боку Радянської влади за свої політичні погляди і переконання, за спробу захистити себе і свою родину від експропріації власного майна і господарства, яке було нажите важкою працею їх батьків і дідів. З огляду на розуміння тих політичних, економічних, соціальних перетворень і заходів, які відбувались в селі в 20-30-х рр. , значення цих архівних матеріалів важко переоцінити. Вони викликають величезний інтерес в істориків, правознавців, простих громадян, всіх, кому небайдужі ці трагічні сторінки історії України.

Сьогодні у Вінницькій області з'явилося чимало публікацій про ці події². При обласній державній адміністрації працює науково-пошукова група «Реабілітовані історією», до якої входять провідні подільські науковці. Саме за їх участю підготовлено перше видання «Реабілітовані історією. Книга перша»³, готується до друку і незабаром побачить світ другий том.

Проте, перш ніж перейти до характеристики окремих справ і документів та з'ясування їхнього значення для вивчення означеного періоду вітчизняної історії, зупинимось на характеристиці механізму їх формування.

Звісно, всі ці матеріали були позначені грифом «цілком таємно», доступ до них був загалом обмежений і доступний тільки для суворо визначеного кола осіб. Наприклад, з висновками слідчої справи могли бути ознайомлені лише кілька осіб – слідчий, який вів справу, начальник відділу та начальник районного або обласного відділу ДПУ-НКВС. Саме за їх підписами, з пропозицією про визначення міри покарання, слідча справа направлялась для остаточного вироку до вищих інстанцій, якими могли бути Трійки при управліннях НКВС областей, або так звана Особлива Нарада при Колегії ДПУ-НКВС УРСР чи СРСР⁴. Усі слідчі справи репресованих до 90-х рр.ХХ ст. зберігались в режимі цілковитого засекречення в архівах Комітету Державної Безпеки областей, республік, Союзу.

Кожна слідча справа мала свій порядковий номер. Чотиризначні й більші числа свідчать про тисячі й тисячі репресованих громадян України, зокрема подолян. Всі документи в справах репресованих розташувались у певній послідовності.

Облік матеріалів кожної справи розпочинає Постанова про початок слідства, обрання міри обмеження пересування (арешт або підписка про невиїзд) та представляються звинувачення. В основному, якщо розглядати справи 30-х років, підозрюваних звинувачували за ст. 54 та її певними